

Sustainable tourism - self-deception, idea or reality?

Preliminary communication _ DOI 10.22522/cmr20200153 _ received on 26 September 2019
UDK: 338.48-022.316

.....

Sara Melkić, mag. oec.

Institute for Tourism, Zagreb, Croatia.

E-mail: sara.melkic@iztzg.hr

Izidora Marković Vukadin, PhD

Institute for Tourism, Zagreb, Croatia.

E-mail: izidora.markovic@iztzg.hr (corresponding author)

Lucija Roknić

The Faculty of Economics and Business, University of Zagreb (student), Zagreb, Croatia.

E-mail: lroknic1@gmail.com

.....

Abstract

The long-term competitiveness of tourist destinations is directly linked to their sustainable development. An extremely important starting point for tourism management is recognition of sustainability based on indicators. Only the assessment of the situation, but also the continuous monitoring of sustainability, creates the necessary basis for effective management of development in stable direction. With the intention of establishing Croatia as a sustainable destination it is important that destination management organizations seek to address tourism sustainability through concrete activities and measures, not just declaratively. For this purpose, the situation in the local tourist boards in Adriatic and Continental Croatia has been analyzed in order to determine the extent to which the state of sustainability is monitored, activities in the field of sustainability (and green tourism) are carried out and whether the planning and management documents provide clear guidelines for the sustainable development of destinations. Based on the analysis, we can conclude that there are five basic types of destinations with respect to sustainable tourism: destinations that use sustainability only as a term without basis (1), destinations that have conceptual solutions, but do not implement projects (2), destinations with a range of activities in one dimension of sustainability (3), destinations with implemented projects in all sustainability dimensions (4) and destinations that consider sustainability as a part of the image and reality of the destination, and measure the effects of tourism on sustainability and, based on measurements, implement projects in all sustainability dimensions (5).

Keywords: sustainability, destination, tourism, inclusion, activities, indicators

Održivi turizam - samozavaravanje, ideja ili realnost?

Prethodno priopćenje_DOI 10.22522/cmr20200153_primljeno 26 rujna 2019.
UDK: 338.48-022.316

.....

Sara Melkić

Institut za turizam, Zagreb, Hrvatska.
E-pošta: sara.melkic@iztztg.hr

Dr. sc. Izidora Marković Vukadin, znanstvena suradnica

Institut za turizam, Zagreb, Hrvatska.
E-pošta: izidora.markovic@iztztg.hr

Lucija Roknić

Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu (studentica), Zagreb, Hrvatska.
E-pošta: lroknic1@gmail.com

.....

Sažetak

Dugoročna konkurentnost turističkih destinacija izravno je povezana s njihovim održivim razvojem. Iznimno važno polazište za upravljanje turizmom, s naglaskom na održivo upravljanje, jest prepoznavanje stanja održivosti utemeljeno na pokazateljima. Tek ocjenom stanja, ali i kontinuiranim praćenjem održivosti, stvara se potrebna informacijska osnova za djelotvorno upravljanje razvojem u željenom, održivom smjeru. S intencijom etabliranja Hrvatske kao održive destinacije, važna je namjera destinačijskih menadžment organizacija da se okrenu održivosti turizma, kroz konkretne aktivnosti i mjere, a ne samo deklarativno. U tu svrhu analizirana je situacija u lokalnim turističkim zajednicama u Jadranskoj i Kontinentalnoj Hrvatskoj s ciljem utvrđivanja u kojoj mjeri se prati stanje održivosti, provode aktivnosti iz sfere održivosti (i zelenog turizma) te daju li planski i upravljački dokumenti jasne smjernice za održivi razvoj destinacija. Temeljem analize možemo zaključiti da postoji pet osnovnih tipa destinacija s obzirom na odnos prema održivom turizmu: destinacije koje koriste održivost samo kao termin bez pokrića (1), destinacije koje imaju idejna rješenja, ali ne provode projekte (2), destinacije s nizom aktivnosti u jednoj dimenziji održivosti (3), destinacije s provedenim projektima u svim dimenzijama održivosti (4) i destinacije koje održivost doživljavaju kao dio imidža i realnost destinacije te mjere učinke turizma na održivost i temeljem mjerenja provode projekte u svim dimenzijama održivosti (5).

Ključne riječi: održivost, destinacija, turizam, uključenost, aktivnosti, pokazatelji

1. Uvod

Iznimno važno polazište za upravljanje turizmom, s naglaskom na održivo upravljanje, jest prepoznavanje stanja održivosti utemeljeno na pokazateljima. Tek ocjenom stanja, ali i kontinuiranim praćenjem održivosti, stvara se potrebna informacijska osnova za djelotvorno upravljanje razvojem u željenom, održivom smjeru (CROSTO, 2020). „Potreba za praćenjem održivosti je posebno važna u destinacijama koje karakterizira snažna ovisnost o turizmu mjerena relativno velikim udjelom turizma u bruto domaćem proizvodu“ (Kožić, Mikulić, 2011, str. 59), što je jedna od karakteristika Hrvatskog gospodarstva. Radi velike potrebe za praćenjem održivosti turizma u Hrvatskoj, cilj ovog rada je ispitati trenutno stanje i potencijale za utemeljenu uspostavu sustava pokazatelja za ocjenu i praćenje održivosti turizma u Hrvatskoj.

1.1. Praćenje pokazatelja održivosti

Pojam održivosti i/ili održivog razvoja jedan je od najčešćih termina u diskursu općeg razvoja prirodnog i antropogenog okoliša, društva te općeg razvoja. Jedna od najpoznatijih definicija je tzv. Brundtlandova definicija iz 1987. godine koja glasi: „Održivi razvoj je razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnjih generacija, ne ugrožavajući pritom budućnost sljedećih generacija“ (WCED, 1987). Navedena definicija zaživjela je u brojnim službenim dokumentima, no također je doživjela i brojne kritike zbog uopćenog značenja, otvorenog manipulacijama. Brojne znanstvene rasprave pokušale su što vjernije i smislenije objasniti cilj navedenih pojmova u posljednja četiri desetljeća. Međutim, i nakon desetljeća diskursa održivog razvoja na različitim razinama, turizam se uglavnom transformira prema održivosti sporo, fragmentirano i na marginama. Za ilustraciju može poslužiti brojnost, nekonzistentnost i konfuznost korištenja prefiksa u imenovanju pojedinih inicijativa, koncepata i selektivnih vrsta održivog turizma. Pregledom projekata koji se bave provedbom koncepta održivosti može se zaključiti da održivi razvoj turizma označava: kratkotrajnost inicijativa, konfuzija na strani potražnje i netočna/lažna promocija – tzv. eng. *green wash*¹ (Carić, Marković, 2011). S druge strane, stručno-znanstvena literatura, generalno govoreći, ili raspravlja neučinkovitost šire primjenjivosti održivosti turizma ili prikazuje učinkovitost pojedinih ili manjih primjena održivosti u turističkoj praksi – s ograničenom metodološkom upotrebljivosti za repliciranje takvih primjera drugdje ili na značajnijoj razini i širem horizontu.

---

¹ *Green wash* je termin koji se koristi za potrebe namjerno iskrivljenog i netočnog predstavljanja i promoviranja proizvoda i usluga koje to nisu, odnosno deklariranja da su npr. ekološki prihvatljivi kada to ustvari nisu.

Brojni autori u znanstvenoj literaturi prepoznaju važnost implementacije pokazatelja u svrhu jačanja socio-ekoloških sustava pod intenzivnim utjecajem turizma (Lacitignola i sur., 2007). U analiziranoj literaturi možemo prepoznati dva različita pristupa: fokus na pokazatelje koji se bave isključivo okolišnim pitanjima, primjerice preuzimanje DPSIR okvira Europske okolišne agencije (Pulido, Sanchez, 2009) i drugi pristup koji jednak fokus stavlja na sve tri dimenzije održivosti turizma (Blancas i sur., 2010; Castellani, Sala, 2010; Tsaur i sur., 2006).

Pregled znanstvene literature pokazatelja održivosti u turizmu ukazuje na različitosti u pristupu odabira i ponderiranja pokazatelja (Mikulić i sur., 2015), što potvrđuje spomenutu premisu da je praksa pokazatelja u turizmu i dalje relativno nekonzistentna te se u najvećoj mjeri temelji na ranije prezentiranim skupovima pokazatelja ETIS-a i UNWTO-a (EC, 2016; UNWTO; 2004). Znanstvena literatura, kao što je navedeno, obiluje pokušajima ponderiranja i kvantificiranja pokazatelja, pri čemu se autori okreću različitim metodologijama (Canello i sur., 2014) koje su manje ili više uspješne u tom zadatku, no svima im je zajedničko testiranje metodologija na manjim destinacijama, pri čemu nije u fokusu sam rezultat, već unaprjeđenje metodologije.

Na razini Republike Hrvatske rijetki su pokušaji mjerenja utjecaja turizma na okoliš. Osim spomenutih uopćenih procjena stanja turizma u izvještajima AZO-a (naime, pokazatelji turizma se samo djelomično prate) te fokusiranim i limitiranim znanstvenim analizama (Carić, Marković, 2011; Carić, Jakelić, 2018; Mrđa, 2015; Klanjšček i sur., 2018; Poljanec-Borić i sur., 2018), koje za sada ne nalaze odjeka u službenim politikama. U vidu vrednovanja pokazatelja, te primjeni na makro-regionalnoj razini, možemo istaknuti niz radova Kožića i Mikulića koji se bave navedenom tematikom (Kožić, Mikulić, 2011, 2013, 2014).

Uspostava parametara i pokazatelja održivosti temelj su informiranog i inteligentnog upravljanja, odnosno donošenja odluka. Pokazatelji obuhvaćaju različite sektore i discipline te će stoga interdisciplinarnost i multisektoralnost imati ključnu ulogu u uspostavi održivosti. U tom smislu turističke politike usvajaju mjerenje održivosti svih relevantnih faktora pa je tako Europska komisija razvila spomenuti ETIS - Europski sustav indikatora za održive turističke destinacije (EC, 2016) koji pokriva četiri područja održivosti: upravljanje destinacijom, ekonomsko vrednovanje, sociološki i kulturološki utjecaji te utjecaji na okoliš. Ovaj smjer europske politike je posljedica formaliziranih procesa Lisabonskog sporazuma gdje se naglašava da je svrha EU podupirati održivi i kompetitivni turizam. EU politike su jasnije formulirane u Komunikacije Europske komisije: Europa, svjetska turistička destinacija br. 1 – novi politički okvir za turizam u Europi (COM 352,

2010) koja naglašava: promoviranje razvoja održivog, odgovornog, visokokvalitetnog turizma; utvrđivanje imidža Europe kao skupa održivih, visokokvalitetnih destinacija te isticanje da je kompetitivnost europske turističke industrije u bliskoj vezi s njenom održivošću jer je kvaliteta turističkih destinacija snažno uvjetovana njezinim prirodnim i kulturnim okolišem te njezinom integriranošću u lokalnu zajednicu. Upravo zbog navedenog presudno je imati jasnu percepciju u kojoj mjeri destinacije provode aktivnosti usmjerene na povećanje održivosti, pri čemu uključenost destinacija u proces održivosti predstavlja bazni pokazatelj na temelju kojeg se može vrednovati angažiranost dionika.

1.2. Uloga sustava turističkih zajednica u održivosti

Iako je prema Mihalić (2016) proces održivosti baziran na temeljima spoznaje i planova, a tek onda konkretnog djelovanja (akcija), praksa pokazuje da se učestalo prelazi na aktivnosti bez da se znaju temelji o održivom razvoju. Navedeno sugerira nedostatak preliminarnog koraka, odnosno utemeljenog planiranja baziranog na informacijama.

Danas sve češće svjedočimo, uključujući i hrvatske destinacije, mogućem agresivnom djelovanju turizma s neželjenim posljedicama. Priobalne i otočne destinacije (Vidučić, 2007, str. 42) posebno su u opasnosti od masovnog turizma zbog kontinuiranog trenda neodrživog upravljanja koji se najviše očituje u nedostatku koordinacije između više različitih razvojnih planova te vizije ili pak zbog njihova nepostojanja. Pretjerana urbanizacija i apartmanizacija, opterećenost prometne i komunalne infrastrukture, gužve u povijesnim jezgrama i na plažama, zagađenje okoliša (zrak, voda i tlo), trajna devastacija prostora, nesklad između suživota turista i stanovništva samo su neki od posljedica degradacije prirodnih i kulturnih pejzaža (Žuvela, 1996, str. 87) s kojima se turističke destinacije diljem Hrvatske danas suočavaju. Nezadovoljavajuća primjena održivog razvoja u odnosu na ambiciozan te ponekad nerealan razvoj destinacija stvara veliki pritisak na ekonomsku i socijalnu, ali poglavito ekološku komponentu održivosti turističkog razvoja (Lacitignola i sur, 2007). Individualni poleti, slaba osviještenost i nedovoljno turističko znanje više nisu dovoljni kako bi se primjeri prekomjernog turizma manje komunicirali kroz medije. Aktivnosti se sve češće provode nepreventivno (Matešić, 2009, str. 333) i deklarativno te su pitanje sveopćeg trenda, a sve manje obveze društva. Prebacivanje odgovornosti te nedostatak planiranja i provedbe programa, upravljanja aktivnostima, komunikacije i koordinacije među uključenim dionicima odraz su nedostatka jedinstvenog vodstva i unaprijed određenih pravila.

U tom je kontekstu uloga organizacije na nacionalnoj i lokalnoj razini od osobitog značenja (Drljača, 2012, str. 12). Okupljanje dionika javnog, privatnog i civilnog sektora u cilju strateškog i operativnog upravljanja destinacijom i ostvarivanja zajedničke, prethodno usuglašene, vizije od ključne je važnosti (Sabor.hr, 2019). Stoga važnu ulogu za veću uključenost u održivost imaju destinacijske menadžment organizacije koje se javljaju kao aktivni kreatori promjena, a ne pasivni promatrači. Osim što razvijaju, promoviraju i prodaju turistički proizvod imaju i ključnu ulogu u spajanju javnih institucija, komunalnih i turističkih poduzeća u svrhu razvoja turističke destinacije (Cooper, Hall, 2008). S aspekta održivog upravljanja, destinacijski menadžment najčešće je povezan s konkretnim funkcijama, zadaćama i aktivnostima te operativnim odgovornostima (Petrić, 2011) koje provode turistički profesionalci. Vodeći posebno računa o održivosti koordinacijom dionika (Negrusa i sur., 2017, str. 72), dugoročno nastoje utjecati na podizanje svijesti o važnosti uključivanja u održive aktivnosti i adekvatnoj raspodjeli odgovornosti (Wray i sur., 2010). Kako bi stvorile temelje za održiv razvoj djeluju na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini suočavajući se sa svim promjenama radi stvaranja veće vrijednosti destinacija (Hristov, Ramkisson, 2016). Od planiranja do implementacije projekata i aktivnosti naglasak se stavlja na javno-privatno partnerstvo uz odgovarajuće ljudske i financijske resurse. Pritom veliku pomoć u profesionalizaciji i formalizaciji doprinose regionalne i lokalne turističke zajednice kao jedni od važnijih uključenih dionika. Međutim, zbog njihovog neujednačenog djelovanja mnoge destinacije nemaju razvijenu svijest o nužnosti za uključenost u održivost.

S obzirom na to da se uspješnost destinacija mjeri i u vidu održivosti, uključenost svih dionika u taj proces vrlo je zahtjevan zadatak. Danas gotovo da ne postoji dokument koji se ne poziva na održiv razvoj, no uključenost u aktivnosti i mjerenje održivosti rijetko gdje postoje. Stoga je pitanje može li se procijeniti uključenost u održivost destinacija kako bi se dale preporuke za daljnje procese i promjene.

Održivost je, kao što je već ranije naglašeno, vrlo dinamičan i sporan koncept ukoliko se promatra kroz prizmu metodologija. Održivi razvoj mora biti definiran kao neprekidan proces koji nije definiran samo određenim ciljevima koji se žele postići, već pristupom stvaranju promjena kroz neprestano učenje i prihvaćanje. Pristup procjene održivosti koji se temelji na indikatorima polazi od ideje kako procjene održivosti moraju biti temeljene na pitanjima je li održivim razvojem postignuta i usmjerava li određena politika ili plan razvoja područja prema ciljevima održivosti. Razvijeno je mnogo različitih primjera

indikatora održivosti koji osiguravaju kvantitativne kriterije potrebne, kako pojedincima, tako i grupama sa širokim i raznolikim rasponom vrijednosti, pri pronalasku zajedničkog temelja (Benson, Roe, 2007). Naposljetku, praćenje napretka održivosti zahtijeva određivanje indikatora koji će osigurati mjerive jedinice informacija o ekonomskom, okolišnom i društvenom stanju (Böhringer, Jochem, 2007). Recentni problemi u upravljanju turizmom naglašavaju nužnost društveno odgovornog turizma i mjerenja pokazatelja održivosti. „Razlozi za praćenje održivosti turističkih odredišta su prije svega bolja informiranost javnosti kao podloga za donošenje odluka, učinkovito upravljanje rizicima, određivanje prioriteta za djelovanje, mjerenje rezultata, veće sudjelovanje zajednice i podrška dionicima u turizmu, bolje iskustvo za korisnike, bolji konačni rezultat, veće uštede za društvo i okoliš te veće vrijednosti odredišta za posjetitelje“ (CROSTO, 2020).

2. Metodologija istraživanja

Stupanj uključenosti destinacija u održive prakse utvrđen je temeljem analize dostupnih sekundarnih izvora, prvenstveno Strateških dokumenta iz područja turizma (Master planova) te službenih mrežnih stranica odabranih lokalnih turističkih zajednica. Strategije razvoja turizma temeljni su upravljački dokumenti destinacije, a osim što sadrže informacije o recentnom stanju, daju i plan aktivnosti temeljem kojih se postiže vizija i ciljevi razvoja destinacije. Sukladno tome oni su i javni dokumenti koji daju uvid u usmjerenost destinacije ka aktivnosti i projektima usklađenih s održivim razvojnim ciljevima UN-a (UN, 2018). Destinacije su analizirane kvalitativnom analizom, a osnovu analize strategija i mrežnih stranica činili su sljedeći pojmovi: održivost, održiv razvoj, upravljanje kvalitetom, energetska učinkovitost, eko akcije, gospodarenje otpadom, inkluzija, eko certificiranje, društvena odgovornost i druge. Svi projekti i aktivnosti koji su usmjereni na povećanje održivosti za pojedine destinacije, a koji su komunicirani putem službenih dokumenata izdvojeni su u tablicama niže u tekstu. Analiza je provedena u travnju i svibnju 2019. godine.

Stupanj uključenosti turističkih destinacija Hrvatske u održivost turizma u ovom se radu mjeri pomoću ordinalne mjerne skale. Mjerenje vrijednosti ovog statističkog obilježja provodi se dodjeljivanjem ocjena pojedinim aktivnostima, temeljem čega se brojačano na skali od 1 do 5, u svrhu međusobne usporedbe, rangiraju destinacije. Pri tome ocjene sadrže sljedeće elemente:

1. Nedostatak projekata i aktivnosti komuniciranih preko službenih kanala usmjerenih na održivost turizma;
2. Postojanje sporadičnih projekata i aktivnosti komuniciranih preko službenih kanala usmjerenih na održivost turizma - najčešće projekti sa svrhom stvaranja imidža, no bez konkretnih odjeka i pokazatelja;
3. Postojanje projekata i aktivnosti komuniciranih preko službenih kanala usmjerenih na održivost turizma – uključuje i dugoročnije projekte usmjerene na različite dimenzije održivosti;
4. Postojanje velikog broja projekata i aktivnosti komuniciranih preko službenih kanala usmjerenih na održivost turizma – učestalo dugoročni projekti, no uz nedostatak mjerljivosti učinaka na održivost;
5. Postojanje velikog broja projekata i aktivnosti komuniciranih preko službenih kanala usmjerenih na održivost turizma uz sustavni nadzor održivosti turizma.

Za potrebe istraživanja analiziraju se podaci o stupnju uključenosti u održivost turizma 164 odabrane turističke destinacije diljem Republike Hrvatske. Od toga je 137 destinacija (83,5%) obrađeno za područje Jadranske Hrvatske zbog veće uključenosti turističkih destinacija u turizam. Ostalih 27 turističkih destinacija (16,5%) obrađeno je za područje Kontinentalne Hrvatske. Osim pojedinačnih ocjena svih turističkih destinacija, dodijeljene su i skupne ocjene za svaku regiju zbog neujednačene dostupnosti podataka među njima o provedenim projektima i aktivnostima za razvoj održivog turizma. Pretraživanje 10 turističkih regija, prema javno dostupnim podacima o provedenim projektima i aktivnostima u svrhu održivog razvoja turizma destinacija, započeto je obradom nacionalnih parkova i parkova prirode unutar svake pojedine regije. Nastavno na njih, analizirani su i zatim ocijenjeni gradovi te mjesta unutar svake regije na kopnu i otocima.

Ograničenja istraživanja su sljedeća: sve održive prakse nisu nužno iskomunicirane kroz dokumente i mrežne stranice, što znači da i ocjena koja je dodijeljena odgovara stanju zateknutom u javnim dokumentima te je u daljnjem istraživanju nužna validacija istih sa zaposlenicima TZ-a da bi se utvrdila vrijednost prepoznatih praksi u provedbi. Nadalje, neke od aktivnosti ocijenjene istim ocjenama realnosti ne moraju nužno imati isti odjek na održivost destinacije, no zbog nemogućnosti ocjene stvarnog odjeka aktivnosti slične aktivnosti su jednako gradirane.

3. Rezultati i diskusija

Vrednovanjem aktivnosti i projekata napravljena je gradacija svih destinacija na pet osnovnih tipova destinacija s obzirom na odnos prema održivom turizmu. Rezultati su tablično prikazani prema turističkim regijama redoslijedom obrađenih destinacija od najveće ocjene (5) do najmanje ocjene (1) ovisno o njihovom stupnju uključenosti u održivost turizma, a u svrhu lakše i preglednije kvalitativne analize. Rezultati istraživanja počinju s regijama Jadranske Hrvatske, nastavljaju se analizom regija Kontinentalne Hrvatske te završavaju skupnim tabličnim prikazom ocjena stupnja uključenosti u održivost turizma svih analiziranih turističkih destinacija obiju regija. Pregled u nastavku se temelji na regionalnoj klasifikaciji turističkih regija Hrvatske turističke zajednice.

3.1. Regija Istra

Kao prva analizirana regija Istra se pokazala vrlo uspješnom. Proaktivno djelovanje unutar cijele regije ne pokazuje samo izgrađenim imidžem o održivosti, već i brojnim projektima i aktivnostima koji su napisani, ali i provedeni. Istra se ističe brojnim manjim projektima koji su pokrenuti samoinicijativno od strane agencija, društava i neprofitnih udruga, a čije je financiranje najčešće potpomognuto pametno iskorištenim sredstvima EU fondova. Projekti su to koji nisu fokusirani samo na ekološku komponentu održivog razvoja, već i na ekonomsku i sociološku. Preko 110 uspješno provedenih projekata ozelenjivanja turizma i edukacija potvrđuje da je za nedeklarativno provođenje projekata važna dobra organizacija i suradnja brojnih dionika. Istra je prva regija u Hrvatskoj koja je počela s pisanjem različitih dokumenata i strategija, ali i prva koja ih je adekvatno počela primjenjivati čak i u mjerenjima pokazatelja održivog razvoja na regionalnoj razini. Zbog toga je Istra danas prepoznata kao destinacija održivog razvoja unatoč tome što pojedine destinacije imaju još puno prostora za unaprjeđenje. Među 14 analiziranih destinacija niti jedna nije ocijenjena ocjenom 5, dok su samo tri destinacije (Pula, Rovinj i Umag) ocijenjene ocjenom 4. Razlog tomu su veća uključenost u održivost i veća dostupnost javnih podataka na regionalnoj, a ne lokalnoj razini. Ta tri grada regionalni su predvodnici u provođenju održivih turističkih proizvoda i projekata. Osim toga, Pula je dobitnik nagrade *Sustainable top 100 destinations* u 2016. godini (GreenDestinations.org), Rovinj je aktivno uključen u provedbu CROSTO projekta (Crosto.hr), dok je Umag u procesu primjene održivosti temeljem projekta *Smart City – Green City 2010. – 2020.* (Tablica 1).

Tablica 1. Ocjena stupnja uključenosti u održivost – REGIJA ISTRRA

Rb.	Destinacija	Projekti i aktivnosti	Ocjena
1	Pula	Strategija razvoja turizma grada Pule 2016.-2020. - planiranje ekološke i gospodarske održivosti, nagrada Sustainable top 100 2016 destinations, akcija čišćenja obalnog područja	4
2	Rovinj	Razrada master plana za grad Rovinj, poštovanje svih eko standarda Hrvatske, edukacija građana o održivom razvoju i pravilnom postupanju s otpadom, u sklopu CROSTO projekta, Ekomuzej Batana uvršten je u Registar najboljih praksi očuvanja nematerijalne kulturne baštine svijeta, uvršten na reprezentativnu listu UNESCO-a, Projekt GREEN4GREY, Gozdovi za mesta - Šume za gradove, bio je usmjeren na održivo upravljanje urbanim šumama Celja i Rovinja	4
3	Umag	Projekt Smart City - Green City 2010.-2020. - Strategija grada Umaga, Akcijski plan energetske održivosti razvoja - desetogodišnji megaprojekt održivog ekološkog razvoja grada Umaga i svih okolnih naselja (plinifikacija grada, odgovorno gospodarenje otpadom, zaštita otpadnih voda na 3. razini, uvođenje ekološke održive infrastrukture, korištenje obnovljivih izvora energije, osvješćivanje građana, izgradnja kanalizacijskog sustava, elektroopskrba...)	4
4	Barban	Program ukupnog razvoja općine Barban 2016,-2020., Akcijski plan energetske održivosti razvoja općine Barban	3
5	Labin	Strategije održivog razvoja turizma Grada Labina za razdoblje od 2016. do 2020. godine, projekt COASTENERGY je projekt na kojem je IRENA- Istarska Regionalna Energetska Agencija - glavni partner i organizator te se bavi analizom, procjenom i promocijom energetskog potencijala i infrastrukture u lukama i obalnim urbanim područjima na Mediteranu, eko akcije čišćenja	3
6	Medulin	KaPO – projekt Zajedničko upravljanje zaštićenim područjima Kamenjak i Pohorje - provela općina Medulin u partnerstvu s nevladinom udrugom za zaštitu okoliša Zelena Istra i javnim ustanovama Kamenjak i Natura Histrica	3
7	NP Brijuni	Korištenje električnih vozila, održavanje skupa „Klima se mijenja“, Plan upravljanja Brijunima	3
8	Poreč	Poziv na sudjelovanje u programu EcoDomus, kampu Lanterna kraj Poreča dodijeljena ekološka međunarodna nagrada Gold Eco Award, Akcijski plan energetske održivosti razvoja grada Poreča	3
9	Vrsar	Projekt KLIM – Kontija-Limski zaljev koji se odnosi na održivo upravljanje zaštićenim područjima općine Vrsar, a predviđa i edukaciju lokalnog stanovništva, učenika, studenata, znanstvenika i ostalih interesnih skupina, kao i uspostavljanje sustava za upravljanje posjetiteljima radi bolje valorizacije samih zaštićenih područja	3
10	Buzet	Eko muzej Kuća tartufa	2

Rb.	Destinacija	Projekti i aktivnosti	Ocjena
11	Novigrad	Komunalno poduzeće 6. Maj d.d.o. Umag u suradnji s Gradom Novigradom-Cittanova provodi akciju prikupljanja glomaznog i zelenog otpada na području Grada Novigrada, projekt GeoIST3A-Valorizacija prirodne baštine u Istarskoj županiji unapređenjem konkurentnosti turističke ponude	2
12	Rabac	Eko akcije čišćenja	2
13	Središnja Istra (Pazin...)	Predstavljena brošura Istra Ecoxperience - sve eko iz Istre za edukaciju lokalnog stanovništva o održivom razvoju	2
14	Tar - Vabriga	Projekt Kuća maslinova ulja - ekomuzej	2

3.2. Regija Kvarner

Kvarner ima predstavnike koji su se uspjeli brendirati kao destinacije održivog razvoja turizma – otok Lošinj i otok Krk. Oba otoka dobitnici su nagrade *Sustainable top 100 destinations* u 2016. godini (GreenDestinations.org) te provode najviše konkretnih studija, projekata i aktivnosti u Hrvatskoj koji su vezani čak i uz mjerenja održivosti zbog čega su ocijenjeni ocjenom 5. Osim provođenja brojnih projekata i aktivnosti od strane osviještenog i stručnog vodstva, ovi otoci ulažu puno napora u promociju, komunikaciju i stvaranje prepoznatljivosti iste na turističkom tržištu. Destinacije su to koje mogu i moraju biti uzor prema kriteriju održivosti svim drugim destinacijama diljem Hrvatske. Gorski kotar je zajedno s Delnicama dobitnik iste nagrade kao i Lošinj i Krk (GreenDestinations.org), što ovu regiju čini pobjednikom po najvećem broju destinacija koje su dobitnice ove nagrade za područje Hrvatske. No, 8 od 20 destinacija ocijenjeno je ocjenama 2 i 1 zbog vrlo loše ili nepostojeće komunikacije kroz medije o stupnju uključenosti u održivost, iako postoje naznake da su destinacije tek u prvoj fazi spoznaje o važnosti održivosti i mogućnostima brendiranja (Tablica 2).

Tablica 2. Ocjena stupnja uključenosti u održivost – REGIJA KVARNER

Rb.	Destinacija	Projekti i aktivnosti	Ocjena
1	Otok Krk	Nagrada Sustainable top 100 2016 destinations, razvoj branda Eko Otok Krk (sustav zbrinjavanja otpada od vrata do vrata, reciklažna dvorišta, podjela kanti u domaćinstvu, sustav recikliranja, edukacija stanovništva), izgradnja kanalizacije, Nagradni natječaj: Reciklažom do umjetnosti, Izgradnjom pretovarne stanice unaprijeđen sustav gospodarenja otpadom, projekt Plava vreća - sakupljanje otpada, pročišćivanje otpadnih voda, Studija o utjecaju na okoliš izmjene zahvata prihvatnog terminala za UPP na Krku, punionice za električna vozila, potpisnik Deklaracije o pametnim otocima, grad Krk kao prvi hrvatski grad u globalnoj Mreži zelenih gradova, istraživanje i zaštita vodenih biotopa, projekt Krk bez azbesta, U sklopu projekta Pokret otoka	5
2	Otok Lošinj	U sklopu projekta CROSTO, nagrada Sustainable top 100 2016 destinations program razvoja održivog turizma grada Mali Lošinj - Akcijski plan održivog razvoja turizma grada Mali Lošinj, 3. mjesto u kategoriji održivih europskih destinacija, osvojeno drugo mjesto u kategoriji „Best of the Planet“ - „Best of Mediterranean“, QM Destination Lošinj projekt, U sklopu projekta Pokret otoka	5
3	Delnice	Nagrada Sustainable top 100 2016 destinations, održivo korištenje šumskog potencijala, radovi na vodovodu i kanalizaciji, Strateški razvojni program Grada Delnica 2015., Delnice do kraja 2021. dobivaju kongeneracijska postrojenja	4
4	Fužine	Strategija razvoja općine Fužine 2016.-2020., radovi na vodovodu i kanalizaciji, fužinska zelena tržnica, Eko-udruženja protiv vjetro-parka u Fužinama	4
5	Gorski kotar	Nagrada Sustainable top 100 2016 destinations, Strateški plan održivosti Gorskog kotara, Zapošljavanje mladih za održivi razvoj Gorskog kotara - Program potpora za poduzetnike pri zapošljavanju novih osoba	4
6	Otok Unije	Otok bez automobila, eko akcije čišćenja, projekta „Otok Unije – samoodrživi otok“ koji se bazira na Programu održivog razvoja otoka Unije - korištenjem sustava obnovljivih izvora energije i mjerama energetske učinkovitosti otok Unije može postati energetski potpuno neovisan odnosno otok s „0“ emisijom CO2	4
7	Crikvenica	Grad prijatelj okoliša finalist na natječaju za osvajanje nagrade Istanbul namijenjene mediteranskim obalnim gradovima koji se prijateljski odnose prema okolišu, eko akcije čišćenja	3
8	NP Risnjak	Pilot projekt: razvijanje turizma u zaštićenom području prirode NP Risnjak, Akcijski plan za prilagodbu klimatskim promjenama, program šumske pedagogije	3
9	Opatija	Zaštita baštine kroz održiv razvoj - dokumenti „Program rada za 2018.“ te „Akcijski plan 2016.-2020.“ - održiv razvoj kao jedan od 3 strateška cilja	3

Rb.	Destinacija	Projekti i aktivnosti	Ocjena
10	Otok Cres	Razvoj održivog turizma zajedno s Lošinjem - Master plan, Strategija održivog razvitka creske otočne skupine - naglasak na gospodarsku i prometnu održivost, akcija čišćenja podmorja i priobalja, U sklopu projekta Pokret otoka	3
11	PP Učka	Projekt „Prapovijesne gradine i etno-botanika za održivi turizam i ruralni razvoj – Od Krasa do Kvarnera (preko Brkina, Čičarije i Istre) – KAŠTELIR“, „Učka 360° – Vratimo livade leptirima!“ - projekt za očuvanje bioraznolikosti, dokument Poslovni plan PP Učka	3
12	Rijeka	“Mjere energetske učinkovitosti i načini zaštite okoliša, od praćenja stanja okoliša do reciklaže i urbanih vrtova - Akcijski plan energetske održivosti razvitka grada Rijeke (SEAP) i Revizija Akcijskog plana energetske održivosti razvitka Grada Rijeke (energetska učinkovitost, odlaganje otpada i reciklaža, crpljenje i odvoz otpadnih voda iz septičkih i sabirnih jama, ekološki projekti, urbani vrt „Zeleni put“)”	3
13	Bakar	Eko akcija čišćenja	2
14	Novi Vinodolski	LAG Vinodol: Natječaj za razvoj i održivost malih poljoprivrednih gospodarstava	2
15	Otok Plavnik	Eko akcije čišćenja plaža i podmorja	2
16	Otok Rab	Eko akcija „Neka školji budu bolji“ - edukacija i čišćenje priobalja i podmorja, „Eko etno fest“ - poticanje gospodarske održivosti	2
17	Selce	Eko akcija čišćenja, Forum za održivi razvoj Zeleni prozor bio je domaćin međunarodnog ljetnog kampa pod nazivom Fighting for Our Common Planet	2
18	Otoci Sv. Grgur i Goli	/	1
19	Otok Prvić	/	1
20	Otok Susak	Otok bez automobila	1

3.3. Regija Dalmacija-Zadar

Rezultati istraživanja za regiju Dalmacija-Zadar pokazuju kako se u regiji ne mjeri održivost niti se intenzivnije provode održive aktivnosti. Nedostatna komunikacija kroz službene stranice turističke zajednice gradova i mjesta te nedovoljan broj samoinicijativnih pokreta vidljivi su tijekom analize destinacija. Od 24 analizirane destinacije 10 ih je usmjereno samo na projekt *Pokret otoka*, dok ostali osim edukacija i eko akcija čišćenja, imaju vrlo malo velikih projekata posvećenih okolišu, ali i lokalnoj zajednici. Ipak, grad Nin dobra je iznimka koji se istaknuo kao dobitnik nagrade EDEN - *Europske destinacije izvrsnosti* što je pridonijelo i nezanemarivanje ekonomske i socijalne komponente održivosti koje druge destinacije često zaboravljaju (Tablica 3).

Tablica 3. Ocjena stupnja uključenosti u održivost – REGIJA DALMACIJA-ZADAR

Rb.	Destinacija	Projekti i aktivnosti	Ocjena
1	PP Telašćica	Strateški dokument: Plan održivog turizma Parka prirode Telašćica i Dugog otoka te niz provedenih istraživanja i monitorinzi na području Parka prirode Telašćica	4
2	Zadar	Međunarodna oznaka kvalitete, uređenja i kakvoće mora - plava zastava (plaža Borik i plaža Kolovare), projekt Urbane zelene površine s ciljem unaprjeđenja upravljanja zelenim površinama u funkcionalnim urbanim područjima, projekt PESCAR s ciljem uspostave prognostičkog sustava za pružanje preporuka poljoprivrednim proizvođačima o održivom korištenju pesticida u poljoprivrednoj proizvodnji	4
3	Biograd	Centar za održivi turizam Biosfera Biograd	3
4	Nin	Članstvo u europskim udrugama EWT (Europska udruga gradova opasnih zidinama) i EDEN (Europska destinacija izvrsnosti) u kojima je vrlo bitan održivi razvoj destinacije	3
5	NP Paklenica	Projekt: Podzemni grad u srcu Velebita: razvoj cjelogodišnjeg održivog i sigurnog aktivnog turizma u NP Paklenica i širem velebitskom području	3
6	Otok Dugi Otok (Salj, Božava)	U sklopu projekta Pokret otoka	3
7	Otok Ist	U sklopu projekta Pokret otoka	3
8	Otok Iž	U sklopu projekta Pokret otoka	3
9	Otok Molat	U sklopu projekta Pokret otoka	3
10	Otok Olib	U sklopu projekta Pokret otoka	3

Rb.	Destinacija	Projekti i aktivnosti	Ocjena
11	Otok Pašman (Pašman, Tkon)	U sklopu projekta Pokret otoka	3
12	Otok Sestrunj	U sklopu projekta Pokret otoka	3
13	Otok Silba	U sklopu projekta Pokret otoka, Otok bez automobila	3
14	Otok Ugljan (Ugljan, Kali, Kukljica, Preko)	U sklopu projekta Pokret otoka	3
15	Otok Vrgada	U sklopu projekta Pokret otoka	3
16	Poličnik	Strategija razvoja općine Poličnik	3
17	Sukošan	Izrada plana gospodarenja otpadom Općine Sukošan do 2020. godine	3
18	Sv. Filip i Jakov	Program ukupnog razvoja općine Sveti Filip i Jakov 2016. s ciljem održivog socioekonomskog razvoja općine	3
19	Otok Pag (Pag, Kolan, Povljana)	Akcije čišćenja plaža Prosika i Lokunja, Zelena čistka: akcija čišćenja šume i divljeg deponija u Vlašićima na otoku Pagu	2
20	Pakoštane	Hotel baština Mašković Han	2
21	Starigrad	Paklenica u znaku Winnetoua - turistički proizvod koji uključuje tematski turistički put I tradicionalnu manifestaciju	2
22	Vrsi	Besplatna podjela sadnica cvijeća svim iznajmljivačima	2
23	Benkovac	Osnivanje TZ Ravni kotari kojoj je cilj održivi razvoj turizma	1
24	Ražanac	Brendiranje ražanačke bure	1

3.4. Regija Dalmacija-Šibenik

Za područje regije Dalmacija-Šibenik analizirano je 15 destinacija pri čemu je 14 destinacija dobilo ocjene 3 i 2 jer ne mjere održivost, ali imaju održive turističke proizvode, manje projekte i aktivnosti posvećene unaprjeđenju održivosti. Jedina destinacija koja je bolje ocijenjena od cijele regije je grad Drniš (ocjena 4) koji je poput kvarnerskih destinacija dobitnik nagrade za *Sustainable top 100* u 2016. godini (GreenDestination.org) zbog održivih proizvoda i ozelenjivanja turizma. Iako ocijenjen ocjenom 3, na otoku Murteru provedeno je preko 55 različitih projekata za aktivnosti očuvanja okoliša i osvježavanje o održivom razvoju što je dobar temelj za daljnje akcije održivosti i u konačnici brendiranje destinacije kao „otoka održivosti“ (Tablica 4).

Tablica 4. Ocjena stupnja uključenosti u održivost – REGIJA DALMACIJA-ŠIBENIK

Rb.	Destinacija	Projekti i aktivnosti	Ocjena
1	Drniš	Nagrada Sustainable top 100 2016 destinations, "Best of Europe" četvrta europska destinacija održivog razvoja, Plan upravljanja razvojem i marketingom turizma, organizacija događaja "WEEK OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT TOWN OF DRNIŠ – "OPEN DOORS, OPEN HEARTS – WELCOME TO DRNIŠ"	4
2	Otok Murter	U sklopu projekta Pokret otoka, projekt izgradnje sustava odvodnje, čišćenje podmorja, eko radionice, Otvoren Edukacijski centar za održivi razvoj otoka i priobalja, 55 projekata održivog razvoja, projekt „Doprinos održivom razvoju obale i otoka Šibensko-kninske županije“, projekt OŽIVI ODRŽI OTOK, želja za stvaranjem brenda o održivoj destinaciji, Projekt izgradnje sustava odvodnje, eko akcije čišćenja	3
3	Knin	Strategija razvoja grada Knina, djelovanje ekološke udruge "Krka"	3
4	NP Kornati	Strategija razvoja održivog turizma	3
5	Otok Krapanj - Brodarica	U sklopu projekta Pokret otoka, eko akcija čišćenja, njegovanje starih tradicija	3
6	Otok Prvić	Otok bez automobila, U sklopu projekta Pokret otoka	3
7	Otok Zlarin	Prvi hrvatski otok bez jednokratne plastike - potpisana povelja, u sklopu projekta Pokret otoka, Otok bez automobila	3
8	Rogoznica	Strateški razvojni program Općine Rogoznica, Nagrada za ACI Mari-nu Frapa za održivo poslovanje	3
9	Jezera	Eko akcija čišćenja	2

Rb.	Destinacija	Projekti i aktivnosti	Ocjena
10	NP Krka	Niz eko-radionica i predavanja u sklopu projekta "Znanjem do očuvanja" - poticanje ekološkog načina razmišljanja temeljenog na recikliranju i prenamjeni starih stvari	2
11	Otok Žirje	Đir za Žir - biciklistički event, tradicionalna rekreacijska biciklistička utrka, podizanje svijesti o održivosti o gradskoj mobilnosti i uvođenje trajnih mjera za poboljšanje održivosti prometa u gradovima	2
12	PP Vransko jezero	Radionica "Održivi razvoj i mi", revitalizacija i povezivanje atrakcija PP	2
13	Skradin	Ekološka akcija čišćenja Bribirske Glavice	2
14	Šibenik	Manifestacija "Okusi Mediteran", Međunarodna stručno-znanstvena konferencija pod nazivom "Proceed with Care – Living with tourism"	2
15	Tisno	Akcija čišćenja mora povodom Dana planeta Zemlje	2

3.5. Regija Dalmacija-Split

U regiji Dalmacija-Split analizirano je 33 destinacija, od čega su čak 23 destinacije ocijenjene ocjenom 3 zbog nemjerenja održivog razvoja, ali postojanja različitih održivih proizvoda i projekata. Međutim, osim strategija i akcijskih planova, većina destinacija deklarativno provodi kompleksnije aktivnosti. Destinacije su pretežno usmjerene na reaktivno rješavanje nastalih problema zbog čega se više pažnje pridaje aktivnostima vezanima uz edukacije, radionice te čišćenja plaža i okoliša koje su pokrenute od strane neovisnih grupa i organizacija. Veći broj turističkih zajednica, čije se djelovanje teže kontrolira, dokaz je stihijskog provođenja planova iz strategija. Unatoč inicijativama za ujednačeni razvoj svih komponenti održivog razvoja i buđenju svijesti pojedinih destinacija (otoci Hvar i Šolta), cijela regija ipak zaostaje za ostalim regijama s obzirom na omjer provođenja održivog razvoja i opterećenosti turističkih destinacija (Tablica 5).

Tablica 5. Ocjena stupnja uključenosti u održivost – REGIJA DALMACIJA-SPLIT

Rb.	Destinacija	Projekti i aktivnosti	Ocjena
1	Otok Hvar (Hvar, Jelsa, Stari Grad, Sućuraj, Vrboska)	U sklopu CROSTO projekta, rad udruge "Održivi otok" za Eco Hvar, strategije razvoja Hvara, U sklopu projekta Pokret otoka, Smjernice održivog razvoja općina, Strategije razvoja gradova i općina otoka Hvara, održavanje konferencija i skupova o održivosti, Priprema projekta "Etno-eko sela otoka Hvara"	4
2	Baška Voda	Održivi razvoj turizma na hrvatskom priobalju Pilot projekt Baška Voda, projekt Etno Eko Sela, edukativne eko radionice, Plan gospodarenja otpadom općine Baška Voda 2018-2023	3
3	Brela	Eko projektni dan obilježili smo akcijama čišćenja plaže i okoliša od strane osnovne škole, Strategija turističkog razvoja općine Brela i Akcijski plan razvoja turizma za razdoblje 2014. do 2018., Plan gospodarenja otpadom općine Brela 2018-2022	3
4	Dugi Rat	Strategija razvoja općine Dugi Rat do 2020.godine, eko akcija ronilačkih klubova, edukacije	3
5	Imotski	Projekt IMOinfo - centar za održivi razvoj Imotski, besplatne edukacije o održivosti, Strategija razvoja turizma Imotske krajine do 2025. godine, EKO IMOTSKI Jedni smo od predvodnika procesa reciklaže u Republici Hrvatskoj	3
6	Kaštela	Edukacija - održiv razvoj u turizmu, eko akcija „Lipa su lipa moja Kaštela“, Plan gospodarenja otpadom Grada Kaštela	3
7	Makarska	Plaže s plavim zastavama, organiziranje edukativnih radionica o održivom razvoju, organizacija stručnih skupova, Strategija razvoja grada Makarska, 2013. godine prijavio Projekt modernizacije javne rasvjete u gradu Makarskoj primjenom mjera energetske učinkovitosti i zaštite od svjetlosnog onečišćenja na javni natječaj Fonda za zaštitu, akcije čišćenja (nacionalne akcija "Zelena čistka", "Let's clean Europe!" nacionalna akcija "Crveni križ u plavom okviru"), akcija podjele sadnica cvijeća građanima	3
8	Omiš	Akcijski plan strategije razvoja Omiša, poziv na sudjelovanje na drugim edukacijama o održivosti, Strategija razvoja grada Omiša do 2020.g., Plan gospodarenja otpadom grada Omiša za 2017.-2022.g., eko akcije čišćenja plaža	3
9	Otok Biševo	U sklopu projekta Pokret otoka, Studija razvoja otoka Biševo, provedba ankete za posjetitelje i stanovnike o održivom razvoju, ekološki projekti udruge građana „mali zeleni & biševo“, Inicijativa "Spasimo Biševo od betoniranja", Centar za posjetitelje Modra špilja – Biševo - edukacije, Eko akcija Think green, u organizaciji Ronilačkog kluba	3
10	Otok Brač (Bol, Selca, Supetar, Sutivan, Milna)	U sklopu projekta Pokret otoka, Festival Održivog Razvoja // F•LAG BRAČ, odvajanje otpada preko koncesionara (PET ambalaža), akcije čišćenja luka, tečaj eko gradnje, Strategije razvoja općina	3

Rb.	Destinacija	Projekti i aktivnosti	Ocjena
11	Otok Čiovo (Okrug)	Strategija razvoja općine Okrug za razdoblje od 2015. do 2020.g., eko akcije čišćenja	3
12	Otok Šolta	Promocija pod "My green island for holidays or forever", U sklopu projekta Pokret otoka	3
13	Otok Vis (Vis, Komiža)	Plan razvoja ekološkog i ruralnog turizma, U sklopu projekta Pokret otoka	3
14	Podgora	Strateški plan razvoja općine Podgora za razdoblje 2016. do 2020.g., inicijativa bike & bed concept, Plan gospodarenja otpadom općine Podgora	3
15	Podstrana	Strateški razvojni program općine Podstrana, Strategija razvoja turizma općine Podstrana 2016.-2020., eko edukacije	3
16	Postira	Plan gospodarenja otpadom općine Postira, Eko etno selo Dol, Razvojna strategija općine Postira	3
17	PP Biokovo	Projekt naziva „Novi Adrion - Promicanje održivog korištenja prirodne baštine PP Biokovo“ - Akcijski plan upravljanja posjetiteljima, edukacije	3
18	Sinj	Održavanje seminara o održivosti, eko akcije, eko edukacije, Sinj je dobio prvu nagradu u kategoriji „Izuzetna kulturno turistička ponuda u EDEN destinacijama“, Strategija razvoja grada Sinja za razdoblje 2015. – 2020., u Sinju izglasali Deklaraciju protiv termoelektrane Peruća	3
19	Solin	Strategija razvoja turizma grada 2018. – 2025, Revitalizacija napuštenog tupinoloma u Majdanu oko kojeg su spletene tri teme važne za održivi razvoj i identitet Grada Solina: ekologija, arheologija i industrija, eko akcije čišćenja plaža i podmorja, ECO - poduzetnička akademija u poljoprivredi, izgradnja kanalizacijskog dijela naselja Kućine	3
20	Split	Split Eko - čišćenje podmorja, Eko fjera - sajam ekoloških proizvoda, izradu Studije nosivih (turističkih) kapaciteta Splitsko-dalmatinske županije, besplatna edukacija za male iznajmljivače	3
21	Trilj	Edukacija o korisnosti otpada, Program održivog razvoja lokalne zajednice, Razvoj infrastrukture širokopojasnog pristupa na području Trilja, eko-akcije, centar agropoduzetništva	3
22	Trogir	Plan ukupnog razvoja grada Trogira, međunarodna akcija čišćenja okoliša "Zelena čistka", eko akcija u Žednome - dio svjetske kampanje "World CleanUp Day", Plan gospodarenja otpadom za razdoblje od 2014. do 2020. godine	3
23	Vrgorac	Postrojenja za pročišćavanje otpadnih voda	3
24	Vrlika	Program održivog razvoja lokalne zajednice	3

Rb.	Destinacija	Projekti i aktivnosti	Ocjena
25	Drvenik	Eko-akcija Čišćenja od strane organizacija	2
26	Gradac	Natječaj za izbor najljepše okućnice i balkona, čišćenje podmorja	2
27	Klis	Radionice o poduzetništvu i održivom razvoju - Poduzetnički inkubator Klis	2
28	Marina	Postupak razvoja sadašnjeg stanja vodoopskrbe na području Općine Marina	2
29	Paklinski otoci	Eko akcije čišćenja	2
30	Seget	Plaže s plavim zastavama	2
31	Tučepi	Eko marina Tučepi, stručni skup s temom održivog turističkog razvoja na području makarske rivijere	2
32	Živogošće	Velika eko akcija - Zelena čistka i Crveni križ	2
33	Igrane	/	1

3.6. Regija Dalmacija-Dubrovnik

Kao i u slučaju regije Dalmacija-Split, regija Dalmacija-Dubrovnik nije dovoljno uključena u održiv razvoj s obzirom na probleme s kojima se destinacije suočavaju tijekom sezone, poglavito grad Dubrovnik. Međutim, isključujući faktor prevelikog opterećenja pojedinih turističkih destinacija ove regije, četiri destinacije (Dubrovnik, Neretvansko područje, PP Lastovsko otočje i Ston) su intenzivno uključene u projekte ozelenjivanja turizma i razvoj održivih turističkih proizvoda te im je stoga dodijeljena ocjena 4. No, dobra organizacija, visoka osviještenost o održivosti te provođenje mnogih projekata i aktivnosti u Dubrovniku nisu rezultat želje za brendiranjem, već potrebe za reaktivnim djelovanjem i sanacijom svih neodrživih primjera koji su se dogodili u destinaciji. Od 20 analiziranih destinacija, 16 destinacija uključeno je u održiv razvoj tek manjim ili minimalnim aktivnostima održivosti koje se provode deklarativno (Tablica 6).

Tablica 6. Ocjena stupnja uključenosti u održivost – REGIJA DALMACIJA-DUBROVNIK

Rb.	Destinacija	Projekti i aktivnosti	Ocjena
1	Dubrovnik	U sklopu CROSTO projekta, Lokalni akcijski plan za integrirani i održivi razvoj grada Dubrovnika, projekt "Razvoj održivog turizma- Putem staza Hercegovine, sve do Elafitskih otoka", eko akcije čišćenja "Eko Dubrovnik", davanje poticaja za eko poljoprivredu, Analiza održivog razvoja turističke destinacije Dubrovnik, projekt „ReDu – provedba Programa izobrazno-informativnih aktivnosti o gospodarenju otpadom Grada Dubrovnika“	4
2	Neretvansko područje	Potpisani ugovori za izgradnju i održavanje infrastrukture i vodovoda neretvanskih općina, Održan drugi partnerski sastanak projekta „Promicanje održivog razvoja prirodne baštine doline Neretve“, u Neretvi prve vjetro-orgulje na svijetu, Potpisani ugovori za devet eko-projekta na području Doline Neretve	4
3	PP Lastovsko otočje	"Edukacija lokalnog stanovništva, eko akcija čišćenja podmorja, U sklopu projekta Pokret otoka, Ulaganje u posjetiteljsku infrastrukturu "Javne ustanove Park prirode Lastovsko otočje", Lastovsko otočje prepoznatljiva je destinacija ekoturizma koji potiče očuvanje prirodnih vrijednosti i tradicije otočja, pridonosi održivom financiranju lokalne zajednice te nudi posjetiteljima priliku postati dijelom lastovskog suživota čovjeka i prirode, GODIŠNJI PROGRAM ZAŠTITE, ODRŽAVANJA, OČUVANJA, PROMICANJA I KORIŠTENJA "PARKA PRIRODE LASTOVSKO OTOČJE", Razvojna strategija općine Lastovo 2014.-2020., čistoća zraka"	4
4	Ston	U sklopu CROSTO projekta, Akcijski plan razvoja turizma Pelješca, eko ronilačke akcije, Plan razvoja ekološkog i ruralnog turizma - Ston i Dubrovačko primorje, njegovanje kulturne baštine kroz projekte, npr. "Povijest na zrnu soli"	4
5	Dubrovačko primorje	Program rada za 2019.godinu (spominjanje pojmova i ekoloških manifestacija), ocjene kakvoće mora, „Program izobrazno-informativnih aktivnosti o održivom gospodarenju otpadom općina Konavle, Župa dubrovačka i Dubrovačko primorje“, Plan razvoja ekološkog i ruralnog turizma - Ston i Dubrovačko primorje	3
6	Konavle (Cavtat, Čilipi)	„Program izobrazno-informativnih aktivnosti o održivom gospodarenju otpadom općina Konavle, Župa dubrovačka i Dubrovačko primorje“, Studija o utjecaju na okoliš razvoja - zračna luka Dubrovnik, projekt "Gledam svoje Konavle" o osvještavanju lokalne zajednice o svim aspektima održivog razvoja, Mjere upravljanja za Akvatorij uz Konavoske stijene, općinu Konavle 2016. proglašena najuspješnijom hrvatskom ruralnom destinacijom, podzemne kontejnere za odlaganje otpada, izgradnja reciklažnog dvorišta, Potpisan ugovor o izgradnji sustava odvodnje u Moluntu, Strateški plan zaštite okoliša zračne luke Dubrovnik, Agroturizam Konavle	3
7	Metković	Strateški plan grada Metkovića 2014. do 2016., ekološke akcije čišćenja, Plan gospodarenja otpadom grada Metkovića	3
8	NP Mljet	NP Mljet - Plan upravljanja od 2017.do 2026., eko akcije čišćenja	3

Rb.	Destinacija	Projekti i aktivnosti	Ocjena
9	Otok Korčula (Vela Luka, Blato, Korčula, Lumbarda)	Strategija razvoja grada Korčule i Strategija razvoja turizma, U sklopu projekta Pokret otoka, akcije čišćenja otoka - podmorja, plaža, obale..., Planovi gospodarenja otpadom, sanacija odlagališta Sitnica u Blatu na Korčuli	3
10	Otok Lopud	U sklopu projekta Pokret otoka, Otok bez automobila, eko akcije čišćenja	3
11	Otok Mljet	Eko akcija čišćenja podmorja i plaža i glomaznog otpada, U sklopu projekta Pokret otoka, Eco - Art Festival, eko akcije čišćenja "Čišćenje Mljeta", Zaštićena područja u funkciji održivog razvoja hrvatskog otočja - primjer otoka Mljeta	3
12	Pelješac (Orebić, Trpanj, Janjina)	Plan razvoja turizma Pelješca, Prva hrvatska podmorska vinarija, eko akcije čišćenja, eko edukacije, promicanje eko proizvoda	3
13	Ploče	Edukativna radionica o održivosti u sklopu projekta sklopu projekta "Promicanje održivog razvoja prirodne baštine doline Neretve", Luka Ploče d.d. osnovala je i Odjel za zaštitu okoliša i održivi razvoj, Strategije razvoja Grada Ploča – Ploče 2022.,Predstavljena studija o izvedivosti zbrinjavanja otpadnih voda na području grada Ploča	3
14	Župa Dubrovačka (Kupari)	„Program izobrazno-informativnih aktivnosti o održivom gospodarenju otpadom općina Konavle, Župa dubrovačka i Dubrovačko primorje“, strateški razvojni program općine župa dubrovačka do 2020. godine	3
15	Opuzen	Prikupljanje praznih ambalaža od poljoprivrednika, eko akcije	2
16	Otok Koločep	Otok bez automobila, Udruga Kalamota pokrenula je niz aktivnosti za uređenje otoka, pa je tako uređeno i novo odlagalište otpada obloženo autohtonim kamenom koje se savršeno uklapa u vizure ovog zelenog Elafitskog otoka, eko akcije čišćenja	2
17	Otok Šipan	Za Suđurađ uskoro izrada Urbanističkog plana uređenja, akcija čišćenja podmorja,Eko patrola po Šipanu	2
18	Slivno	Strategija razvoja općine Slivno	2
19	Trsteno	Projekt Arboretum i ljetnikovac Trsteno – obnova i revitalizacija petstogodišnje ladanjske cjeline, radovi na izgradnji vodoopskrbne mreže	2
20	Zaton	Eko akcije	2

3.7. Regija Lika-Karlovac

Unutar regije Lika-Karlovac obrađeno je 14 destinacija, od čega je 8 destinacija dodijeljena ocjena 3, a 5 destinacija ocjena 2. Nemjerenje održivosti te manje aktivnosti održivosti mogu se pripisati i slabijem stručnom vodstvu u sferi održivosti te manjim brojem destinacijskih menadžment organizacija koje se brinu za unaprjeđenje Like kao destinacije. Manja turistička opterećenost na razini cijele regije ne zahtijeva kompleksne projekte i aktivnosti poput ostalih regija, stoga je provođenje različitih jednostavnijih projekata i aktivnosti (destinacije ocijenjene ocjenom 3) opravdano. Međutim, nedovoljna uključenost u održivost turizma s obzirom na opterećenost destinacije najizraženija je za NP Plitvička jezera kojoj prijete oduzimanje statusa zaštićene prirodne baštine pod zaštitom UNESCO-a. Regija Lika-Karlovac je destinacija u fazi razvoja, stoga treba imati čvrste temelje i jasnu viziju kako njena turistička prepoznatljivost ne bi završila poput mnogih kapacitetom opterećenih hrvatskih destinacija. Shodno tome, uključenost u održivost mora krenuti od dobre suradnje između svih dionika i ulaganjem u njihovu veću osviještenost (Tablica 7).

Tablica 7. Ocjena stupnja uključenosti u održivost – REGIJA LIKA-KARLOVAC

Rb.	Destinacija	Projekti i aktivnosti	Ocjena
1	Otok Pag (Lun, Stara Novalja, Novalja)	Ekološka udruga "Maslina", čišćenje podmorja i okoliša - Novalja Eko, u sklopu CROSTO projekta, Strategija gospodarskog razvitka Grada Novalje 2010-2020	4
2	Brinje	Strategija razvoja općine Brinje, otvorenje reciklažnog dvorišta, projekt "Aktivizmom za buđenje Brinja" za sanaciju otpada, projekt "Zajedno za zajednicu" - košnja i akcija čišćenja, postavljanje koševa za otpad	3
3	Karlobag	Strategija razvoja općine Karlobag	3
4	Karlovac	Strategija održivog razvoja kulturnog turizma za Stari grad Dubovac	3
5	Krajobraz Slunjičica	Razvoj turizma na području značajnog krajobraza Slunjičica - navedeno je pet intervencija u prostoru koje su nužne za ostvarenje modela održivog razvoja turizma i Vodene tajne Slunja - projekt je odobren od strane EU na natječaju pod nazivom "Promicanje održivog razvoja prirodne baštine", očekuje se realizacija projekta do 2020. godine	3
6	NP Plitvička jezera	Akcijski plan i plan upravljanja NP 2019.-2028., kampanja "Putuj. Uživaj. Poštuj." - natječaj je za podizanje svijesti o vrijednosti i doprinosu održivog turizma za razvoj te želja da sami putnici i turisti budu katalizatori pozitivnih promjena, monitoring hidroloških pokazatelja, akcije čišćenja "Zajedno čistimo Nacionalni park Plitvička jezera"	3

Rb.	Destinacija	Projekti i aktivnosti	Ocjena
7	Otočac	Strategija razvoja grada Otočca, akcija čišćenja "Zelena čistka", Manifestacija "Eko etno Gacka", 12. znanstveno-stručni skup "Održivi razvoj regije Gacke"	3
8	PP Velebit	Plan upravljanja PP Velebita	3
9	Senj	Plan gospodarenja otpadom grada Senja 2016.-2022.g., Strategija razvoja grada Senja 2015.-2020.g.	3
10	Gospić	Dijeljenje sadnica, akcija "Zeleni cvijet" za proglašenje najljepše okućnice, eko prenosive toaletne kabine za manifestacije, eko akcije čišćenja "Velika čistka", izložbe tradicijskih proizvoda	2
11	NP Sjeverni Velebit	Održavanje visokoplaninskih travnjaka, očuvanje krških ekoloških sustava, obnova Velebitskog botaničkog vrta, volontiranje u parku, mala zelena radionica	2
12	Ogulin	Čarobna "Ivanina kuća bajke" kao projekt potpomognut fondovima EU za održivost kulturnog turizma grada Ogulina	2
13	Perušić	"zEKO fest" eko radionice, zeleni sajam	2
14	Sveti Rok	Regionalna konferencija: "Održivi razvoj na širem području Velebita" - Omogućavanje privrednih aktivnosti i zaštita prirodne i kulturne baštine	2

3.8. Regija Središnja Hrvatska

Prema dostupnim podacima o stupnju uključenosti u održivost regija Središnja Hrvatska svrstava se u destinacije koje ne mjere održivost i provode manje aktivnosti održivosti. Unutar regije analizirano je 13 destinacija od kojih jedino Čakovec odgovara destinaciji koja proaktivno provodi projekte ozelenjivanja turizma (ocjena 4). Većina destinacija regije još ne razvija održivi turistički proizvod zbog nedostatne osviještenosti dionika o važnosti primjene održivog turizma u razvoju destinacije. Tek pojedini primjeri utječu na stvaranje pozitivnije slike o destinaciji zbog individualnih odluka privatnih osoba i organizacija o važnosti provođenja održivih aktivnosti. Destinacije pretežno deklarativno provode projekte temeljem napisanih strategija i planova razvoja, no ishodi i rezultati istih nisu popraćeni niti naknadno putem medija. Ispodprosječna nedovoljna dostupnost informacija o provedenim projektima i aktivnostima ograničenje je donošenju adekvatnijih zaključaka o uključenosti regije u održivost (Tablica 8).

Tablica 8. Ocjena stupnja uključenosti u održivost – REGIJA SREDIŠNJA HRVATSKA

Rb.	Destinacija	Projekti i aktivnosti	Ocjena
1	Čakovec	Pristupačni turizam – Čakovec je 2013. godine bio finalist u dodjeli prestižne nagrade “Europske destinacije izvrsnosti“, projekta za promicanje europskog turizma. Izbor Europske destinacije izvrsnosti odvija je od 2005. s ciljevima promicanja europskog turizma, stvaranja svijesti o raznolikosti i kvaliteti europske turističke ponude, ublažavanja sezonalnosti, umrežavanja i promocije nagrađenih odredišta te poticanja ostalih na važnost održivog razvoja turizma	4
2	PP Lonjsko polje	Aktivnosti parka u prvom redu usmjerene su na zaštitu prirodnih i kulturnih vrijednosti parka i u planu je izrada studije o održivom razvoju	3
3	Krapinske toplice	Strategija Krapinskih toplica - odluka o zonama sanitarne zaštite termalnog izvorišta Krapinske Toplice uređuje područja sanitarne zaštite termalnog izvorišta Krapinske Toplice i to za izvorište Pučka kupelj, geotermalnu bušotinu KRT-1 u tri kaptaze u podrumu bolnice, koja se koriste ili se planiranju koristiti za javnu vodoopskrbu, navode se i mjere zaštite izvorišta od zagađenja ili drugih utjecaja koji mogu nepovoljno djelovati na kakvoću i zdravstvenu ispravnost vode za piće ili na izdašnost izvorišta te su određene 3 zone zaštite izvorišta	3
4	Ludbreg	Strateški plan razvoja turizma destinacije Ludbreg-grad Ludbreg u suradnji s Institutom za turizam, u izradi plana Programa rada za 2018. godinu polazi se od kvalitetnog turizma u suglasju s održivim razvojem	3
5	Varaždin	Strategija Varaždin 2023.- kao jedan od prioriteta navodi se obnova, zaštita i održivo korištenje kulturnom baštinom i sudjelovanje u projektu "Povezivanje zelene turističke ponude zaleda s registriranom prirodnom i kulturnom baštinom" sufinanciran od strane Programa suradnje INTERREG V-A Slovenija-Hrvatska 2014.-2020.	3
6	Virovitičko-podravska	Operativni plan razvoja cikloturizma Virovitičko-podravske županije u kojem je naglašena kategorija individualne mobilnosti s naglasom na prometu s čim manjom emisijom CO2 plinova	3
7	Koprivnica	Projekt "Four towers" kroz koji se stvara brand "Četiri tornja" s ciljem očuvanja i promoviranja tradicionalnih vrijednosti, starinskih zanata i proizvoda te daljnjem razvijanju kulturnih interakcija u pograničnoj regiji	2

Rb.	Destinacija	Projekti i aktivnosti	Ocjena
8	Medimurje	Projekt Ekomuzej Mura - u suradnji sa Slovenijom, financirano uz pomoć fondova EU, jedan od četiri glavna cilja projekta je i održivost, citat s web stranice: "Klasičan" razvoj turizama ima uz pozitivne gospodarske učinke i jake negativne prateće učinke. Oni se vide prije svega na degradaciji okoliša i u ranjivosti marginalnih socijalnih skupina ili čak tradicionalnih zajednica. Perspektive masovnog turizma su ograničene, zato projekt Eko muzej Mura gradi na takvim iskorištavanju turističkih potencijala koji će osiguravati očuvanje prirodne i kulturne baštine za više generacija, ne samo za kratko razdoblje gospodarskog uspona jedna generacije. Mlinarstvo, skelarstvo i drugi obrti prerastaju iz zaboravljenih zanimanja u perspektivi održivog razvoja-mekog turizma mogućnost za zapošljavanje mladih ljudi. Sa zajedničkim osnivanjem neprofitne međunarodne (HR-SLO) destinacijske menadžment organizacije (DMO) Eko muzej Mura biti će osigurana održivost samog projekta i nakon 2012. godine	2
9	PP Žumberak Samoborsko gorje	Staza kneževa u arheološkom parku u Budinjaku, radionice i edukacije za očuvanje ekosustava i projekt ECO KARST iz programa Interreg Dunav u kojemu je glavni izazov pronaći ravnotežu između očuvanja i zaštite prirode te njenog održivog korištenja	2
10	Seoski turizam Kezele	"Ugošćuju ljetni robotički kamp Petica za djecu s ciljem stjecanja znanja u robotici i programiranju, specifični ciljevi kampa su: razvoj inovacija i kreativnosti, promišljanje o održivom razvoju, energetici i zaštiti okoliša razvoj slobodnog izražavanja i oslobađanja stvaralačkih potencijala poticanje dječje mašte, kreativnog jezičnog izražavanja, očuvanje prirode i kulturno-povijesne baštine "	2
11	Tuheljske toplice	Hotel Well ima naziv "Sustainable hotel" zbog svog "zelenog poslovanja" i brige za okoliš te energetska učinkovitost	2
12	Velika Gorica	Obilježavanje Dana planeta Zemlja sadnojm cvijeća i edukativnim radionicama za djecu osnovnoškolske dobi	2
13	Sisak	SEFF - Smaragdni Eco Filmski Festival je jedinstveni hrvatski putujući festival filma o zaštiti okoliša i održivom razvoju i Program Skok u znanost - tema očuvanje okoliša i samoodrživi razvoj	2

3.9. Regija Slavonija

Unutar regije Slavonija obrađeno je 9 destinacija čiji rezultati analize ukazuju na nemjerenje održivosti, već podjednaki razvoj turističkih proizvoda i manje kompleksnih projekata te deklarativno provođenje napisanih strategija i planova. Stoga je 6 destinacija ocijenjeno ocjenom 3, dok je preostalim trima destinacijama (Osijek, PP Kopački rit i

Vukovar) dodijeljena ocjena 2. Međutim, Slavonija je jedna od regija čiji je razvoj usmjeren više prema ekonomskoj i sociološkoj komponenti, nego na ekološkoj, što predstavlja veliku prednost u odnosu na druge regije. Kao primjer dobre prakse u Slavoniji ističe se PP Papuk koji u sklopu projekta *Zelena linija* razvija održivi turistički proizvod. No, s obzirom na ujednačenost kriterija na razini cijele Hrvatske PP Papuku nije mogla biti dodijeljena veća ocjena od ocjene 3. Razvoj turizma u Slavoniji tek je u početnoj fazi, stoga je sadašnja uključenost u održivost i osviještenost oko istog dostatna i opravdana (Tablica 9).

Tablica 9. Ocjena stupnja uključenosti u održivost – REGIJA SLAVONIJA

Rb.	Destinacija	Projekti i aktivnosti	Ocjena
1	Beli Manastir	Strategija razvoja turizma s planom upravljanja "Etnološkim centrom baranjske baštine" u Belom Manastiru s ciljem održivog razvoja destinacije	3
2	Brodsko-posavska županija	Postoji Master plan za razvoj turizma u Brodsko-posavskoj županiji, ali se održivost ne stavlja u prvi plan (u planu je tek poboljšati osnovnu infrastrukturu poput upravljanja krutim otpadom ili vodoopskrba)	3
3	Ilok-Vukovar-Vučedol	Projekt "Istraživanje, obnova i revitalizacija kulturne baštine Ilok-Vukovar-Vučedol" s ciljem poticanja razvoja na principu zaštite i unapređenja kulturnog krajolika kao sastavnice gospodarskoga projekta i poticanja razvoja ovoga područja	3
4	PP Papuk	Energetska obnova upravne zgrade Parka prirode Papuk i uređenje prezentacijskih dvorana za posjetitelje, projekt "Zelena linija" u sklopu kojeg su nabavljeni dva hibridna plug-in i jedno električno vozilo sve s ciljem štednje energije i uporabe čistih energija	3
5	Slavonski Brod	Turistički klaster "Slavonska košarica"- osnivači klastera su Grad Slavonski Brod, Turistička zajednica i Razvojna agencija grada Slavonskog Broda; ciljevi udruge su održivi razvoj turizma na području regije Slavonije, uspostava strateških i operativnih partnerstva, poticanje razvojnih inicijativa, povezivanje dionika turističkog razvoja regije Slavonije u svrhu stvaranja turističkih proizvoda i turističkih doživljaja, distribucija i promocija proizvoda klastera, promoviranje tradicijskih i kulturnih vrijednosti i ambijentalnih specifičnosti i znamenitosti Slavonije kao turističkog odredišta, kontinuirani razvoj turističkih usluga i proizvoda, povećanje konkurentnosti turističkog gospodarstva te informiranje i edukacija sudionika gospodarskog i društvenog života o razvojnim mogućnostima i potencijalima turističkog razvoja Slavonije.	3
6	Vinkovci	Aksijski plan energetske održivog razvoja	3
7	Osijek	Međunarodni dan rijeke Drave, cilj je promicanje jedne od posljednjih prirodnih rijeka u Europi te na taj način osvijestiti potrebu bolje zaštite i osigurati održivi razvoj Europske Amazone	2

Rb.	Destinacija	Projekti i aktivnosti	Ocjena
8	PP Kopački rit	Volonterska akcija čišćenja parka na području uz Vemeljski dunavac povodom Međunarodnog dana biološke raznolikosti i objavljivanje rezultata zimskog prebrojavanja ptica povodom Svjetskog dana vlažnih staništa	2
9	Vukovar	Regionalni centar mobilnosti-funkcija pružanja svih informacija o mogućnostima putovanja održivim sredstvima mobilnosti (autobus, voz, bicikl, e-brod) na užem i širem području grada Vukovara	2

3.10. Regija Grad Zagreb

Prema dostupnim podacima o stupnju uključenosti u održivost regija Grad Zagreb ne mjeri održivost te provodi vrlo mali broj projekata. Iako grad Zagreb organizira brojne edukativne skupove o važnosti održivosti, većina projekata provodi se tek deklarativno. Nedostatne inicijative destinacijskih menadžment organizacija uz najveća dostupna financijska sredstva u Hrvatskoj, razlog je zbog kojeg je grad Zagreb zaslužio titulu jedne od najneodrživijih destinacija u Hrvatskoj. Iako je osviještenost puno veća nego u drugim destinacijama i regijama, u ovoj regiji rijetko se događaju i reaktivne promjene. Regija nije najlošije ocijenjena s obzirom na dobru prezentaciju i najmanjeg projekta na službenim stranicama turističke zajednice, čime utječu na svijest korisnika (Tablica 10).

Tablica 10. Ocjena stupnja uključenosti u održivost – REGIJA GRAD ZAGREB

Rb.	Destinacija	Projekti i aktivnosti	Ocjena
1	Grad Zagreb	Promocije (Eko kuće Trpuci i Nature Eko Etno), konferencije i sajmovi (Međunarodni znanstveno – stručni simpozij gospodarenja otpadom, zaGOspodarimo otpadom, Međunarodna tehnološka konferencija o održivom gospodarenju komunalnim otpadom, Međunarodni simpozij: Gospodarenje otpadom Zagreb, Croatia Waste Expo – Gospodarenje otpadom, Inovacije i održivi razvoj proizvoda turizma posebnih interesa), projekt "Primjena inovativnih tehnologija u izolaciji bioaktivnih spojeva iz organskog otpada u proizvodnji vina", Edukacijski seminar o pristupačnom turizmu kojemu je cilj stvaranje preduvjeta za održivi razvoj pristupačnog turizma u gradu za turiste s invaliditetom i sudjelovanje u projektu GREEN/3 - prirodni resursi, zelene tehnologije i održivi razvoj, projekt „Dvorišta“ – nagrada CBTour za kreativne i inovativne programe u turizmu s naglaskom na održivi razvoj u kategoriji najbolja usluga, Hrvatska 2014.	2
2	PP Medvednica	Projekt "Poboljšanje posjetiteljskog kapaciteta u svrhu održivog upravljanja Parkom prirode Medvednica"	2

4. Diskusija

Rezultati istraživanja pokazuju kako najveći broj analiziranih destinacija (86) pripada destinacijama trećeg stupnja (ocjena 3), odnosno onima koji ne mjere održivost, ali razvijaju turističke proizvode ili imaju napisane projekte i strategije. U odnosu na ukupan broj analiziranih destinacija Hrvatske (164), destinacija trećeg stupnja (86) je 52,43%.

Od ukupnog broja analiziranih destinacija je 1,22% destinacija prvog stupnja (2 destinacije), 10,36% destinacija drugog stupnja (17 destinacija), odnosno 11,59% destinacija prvog i drugog stupnja (19 destinacija – ocjene 4 i 5) (Tablica 11).

Tablica 11. Ukupan broj destinacija Hrvatske prema stupnju uključenosti u održivost

Broj destinacija po regiji i ocjeni o stupnju uključenosti u održivost						
Regija		1	2	3	4	5
	Istra		5	6	3	
	Kvarner	3	4	6	4	2
	Dalmacija - Zadar	2	4	16	2	
	Dalmacija - Šibenik		7	7	1	
	Dalmacija - Split	1	8	22	1	
	Dalmacija - Dubrovnik		6	10	4	
	Lika - Karlovac		5	8	1	
	Središnja Hrvatska		7	5	1	
	Grad Zagreb		2			
	Slavonija		3	6		

Rezultati istraživanja pokazuju kako je velika raznolikost projekata destinacija prvog i drugog stupnja koji mjere održivost turizma, provode aktivnosti ozelenjivanja turizma te potiču razvoj održivih turističkih proizvoda. Takvi projekti pretežno su financirani od strane EU fondova te su vođeni uigranim destinacijskim menadžment organizacijama čiji su zaposlenici stručnjaci pretežno iz područja održivog razvoja. Projekte koje provode proaktivnog su karaktera te služe u svrhu njihova brendiranja kao destinacija održivog razvoja (regija Istra i regija Kvarner). Dobivene nagrade, ostvaren imidž i uspješno provedeni projekti ponos su takvih destinacija zbog čega su i brojne informacije jasno

komunicirane i na službenim stranicama turističkih zajednica. No, takvih je destinacija nedovoljno zbog čega ipak prevladavaju destinacije trećeg i četvrtog stupnja koje temeljem različitih dokumenata (strategije razvoja, akcijski planovi i sl.) deklarativno provode manje aktivnosti najčešće vezane uz edukaciju dionika te eko akcije čišćenja pritom zaboravljajući jednaku važnost svih triju dimenzija održivosti. Njihova dominacija očita je samo u reaktivnom djelovanju radi opravdavanja o poduzimanju mjera koji se javlja kao posljedica učestalog prelaska na aktivnosti bez da se znaju temelji o održivosti. Uzrok je najčešće u lošem i nestručnom vodstvu destinacijskih menadžment organizacija te nedovoljnoj osviještenosti o važnosti primjene održivosti u razvoju destinacija.

Poznatije i veće turističke destinacije nominalno koriste pojmove održivosti olako shvaćajući važnost njene stvarne implementacije iako bi se trebale puno više posvetiti istome. Veću pažnju takve destinacije poklanjaju kozmetičkim promjenama i boljoj javnoj prezentaciji provedenih manjih projekata. S druge strane, ponovno je dokazano kako se veća razina uključenosti u održivost odnosi na manje destinacije gdje su zajednice kompaktnije i gdje postoji puno motiviranih pojedinaca i grupa za razliku od velikih gradova (Vidučić, 2007, str. 42). Iako su neki otoci ujedno postali brendovi održivog razvoja zbog samostalne uprave i neovisnog vodstva, na većini otoka vlada inertno djelovanje ili je premalo podataka o njihovoj uključenosti jer su pod upravom okolnih otoka ili obližnjih gradova. Zato takva mjesta najčešće ovise samo o motiviranim i osviještenim pojedincima, a uključenost u održivost vladajućih na otocima i u manjim destinacijama nadležnim vlastima je teže kontrolirati (Vojnović, 2014, str. 175), zbog čega zadane i predviđene aktivnosti javnog sektora najčešće ostaju samo na papiru. Provedena analiza pokazuje kako bi nacionalni parkovi i parkovi prirode prema projektima i aktivnostima trebali biti uzor takvim destinacijama, no oni ne predstavljaju stvarnu sliku stanja Hrvatske o uključenosti u održiv razvoj. S obzirom na to da je njima u prvom planu zaštita, a tek onda turizam, nisu najmjerodavniji za logičnu usporedbu. Iako zaštićena područja Hrvatske imaju posebne zadaće za unaprjeđenje održivosti (obaveza mjerenja pokazatelja održivosti, stručno vodstvo, informiranje o održivosti...) većina ih je nedovoljno uključena u dodatne aktivnosti održivosti ako se u obzir uzimaju njihove preopterećenosti.

Iako se većina destinacija tek nalazi u prvoj ili drugoj fazi procesa održivosti (Mihalič, 2016), gotovo svaka analizirana regija ima barem jednu destinaciju koja može biti dobar primjer ostalima u regiji. No, s obzirom na različiti stupanj opterećenosti i razvijenosti turističkih destinacija Jadranske i Kontinentalne Hrvatske, analiza destinacija ne smije

se i ne može se promatrati u krutim, zadanim okvirima bez sagledavanja šireg konteksta svake pojedine destinacije i njene uključenosti u održivost.

U konačnici važno je istaknuti da unatoč nastojanjima u vidu projekata i aktivnosti usmjerenih na održivosti u samim destinacijama postoje mnoge konfliktne situacije, poput odlagališta otpada Kaštijun u blizini Medulina, odlagališta Karepovac pokraj Solina i drugih, koji su van upravljačkih mogućnosti gradova i općina, a utječu na opće stanje održivosti destinacije. Projekti iz područja turizma ne mogu riješiti takve značajne konfliktne situacije, čime uvelike možemo zaključiti da turistički sektor može upravljati tek manjim segmentom održivosti destinacije.

5. Implikacije i zaključci

Rezultati istraživanja dokazuju kako je uključenost u održivi razvoj samo kod nekolicine turističkih destinacija realnost, dok je za sve druge destinacije ona tek ideja ili samozavaravanje. Turističke destinacije intenzivnije uključene u održivost svoj uspjeh mogu zahvaliti bržoj spoznaji o važnosti primjene održivog razvoja, većoj ustrajnosti te angažiranosti na projektima i aktivnostima ne samo javnog, već i privatnog sektora. S druge strane, većina nedostavno uključenih destinacija u održivost suočava se dodatno i s problemima oko planiranja i provedbe svih faza održivosti (Mihalič, 2016), s nedostatkom upravljanja, stručnosti i nadzora te komunikacije i koordinacije među dionicima.

Kako bi turistička destinacija bila više uključena u održivost, njeni dionici ne smiju preskakati korake u procesu održivosti što praksa često pokazuje. Naime, preskakanjem faze osvještavanja i brzi prelazak na faze izrade programa ili konkretnog djelovanja često dovodi do polovičnih rješenja u prihvaćenim konceptima svih triju dimenzija održivosti. Destinacije trebaju ulagati znatnije napore u buđenje i razvoj svijesti o važnosti takvih koncepata, kako se ne bi događale situacije dvostrukog morala u kojem se programi donose, a ne provode (Drljača, 2012, str. 15). Da bi se razvila zajednička svijest o potrebi održivog razvoja destinacije, svi uključeni dionici, vlasti te destinacijske menadžment organizacije moraju imati zajedničku viziju destinacije kako bi na temelju toga mogli afirmirati vlastite vrijednosti i razvijati identitet. Za aktiviranje potencijala destinacije zadatak lokalnih vlasti je proniknuti u srž vlastitog identiteta (analiza prednosti i ograničenja razvoja) i spoznati koji sve projekti i aktivnosti destinaciju mogu učiniti uspješnijom, a sve u svrhu održivije valorizacije i očuvanja autentičnosti. Izgradnjom izvornog identiteta i politikom

„malih koraka”, a ne velikih projekata (Vidučić, 2007, str. 44), gdje se podjednako poštuju sva tri načela održivosti, destinacija može postati prepoznatljivija na tržištu te se u nekoj sljedećoj fazi izgraditi i u brend.

Međutim, izgradnja destinacije kao brenda često nije moguća zbog nepostojanja motivacije i ustrajnosti uz nedostatak spoznaje. Iako je održiva destinacija najčešće ishod dobre volje i želje za promjenom od strane pojedinaca, a ne toliko financijskih mogućnosti, uloga države ili lokalnih vlasti treba biti ipak od presudnog značaja i to prije svega osiguravanjem kapitala. Lokalna inicijativa, partnerski odnosi i specifično poduzetništvo zajedno s državnim financijskim sredstvima mogu utjecati na veću uključenost destinacija u održivost te kasnije i na stvaranje pozitivnijeg imidža u zajednici. Veliku potporu provođenju aktivnosti i većem uključivanju mogu dati nevladine udruge i svi uključeni dionici.

Dok je za fazu stvaranja programa djelovanja ili rada najčešće zaslužan javni sektor, faza konkretnog djelovanja ili akcija najčešće se provodi od strane pojedinaca i brojnih nevladinih udruga koje promoviraju ideje održivog razvoja pomoću kontrole i konstruktivnog usmjeravanja (Hitrec, 2002, str. 458). Bez obzira na njihovu volju za doprinos zajednici, turističke zajednice moraju zajedno s lokalnim vlastima sudjelovati u realizaciji napisanih programa. S obzirom na odredbe *Zakona o turističkim zajednicama i promicanju hrvatskog turizma* (Sabor.hr, 2019) turističke zajednice trebaju biti više uključene u provedbu svih aktivnosti održivosti u svrhu razvoja destinacije. Osim što bi više trebale biti uključene u marketing destinacije kroz koordiniranje ključnih aktivnosti turističkog razvoja (npr. provedba odluka) te bi trebale cjelovito zastupati lokalne i regionalne interese jačanjem lokalne i regionalne inicijative povezivanjem dionika na oba nivoa. Putem komunikacije kroz medije turističke zajednice bi trebale razvijati svijest o važnosti učinaka turizma, o potrebi i važnosti očuvanja i unaprjeđenja svih elemenata turističke resursne osnove određene destinacije, a osobito zaštite okoliša kao i prirodne i kulturne baštine sukladno načelima održivog razvoja.

No, sporija aktivacija lokalne razine vlasti i uključivanja lokalnog stanovništva u zajedničke definirane strategije (Ljubičić, 2016, str. 30), dovele su do deklarativnog provođenja akcijskih planova i strategija razvoja turizma i gradova. Raznolikost napisanih projekata ne znači nužno i kvalitetu provođenja kako pokazuje i praksa. Strategije su najčešće pisane s previše općenitog pristupa (Matešić, 2009, str. 323) i teorijskog aspekta, a premalo praktičnog zbog čega kontinuirano zakazuje faza akcija. Svi programi koji se pišu trebali bi biti sažetiji, specifičniji s jasnim postavkama ciljeva i važnih ishoda koji se mogu lakše kontrolirati od strane nadležnijih tijela. Ovakvom metodom programi

najčešće ostaju svrha sami sebi, a i kada se provode većina dionika najčešće o istom nije informirana. Stoga bi se nakon napisanih strategija i planova, a prije provedbe sva mjerodavna tijela trebala konzultirati o budućem razvoju sa svim dionicima kako bi se adekvatno mogla planirati provedba konkretnijih mjera, a ne samo onih koji su vezani za edukacije i eko akcije čišćenja. Spojem malenih i velikih projekata jedinstvenih samo za potrebe određene turističke destinacije puno se učinkovitije provode strateške, ali i operativne faze planiranja. Nažalost, kako god da je strateški dokument unaprijeđen, oni se još uvijek ne shvaćaju kao obvezujuće činjenice (Matešić, 2009, str. 324) zbog čega je bitno uvođenje praćenja ishoda i kontrole provedbe. Dok se ne promijeni razmišljanje „kako je strateški dokument završetak, a ne početak procesa” (Matešić, 2009, str. 324) veće promjene se neće moći dogoditi. Do poteškoća u realizaciji najčešće dolazi zbog umanjenja značaja kontrole, ali i nepostojanju direktno nadležnih stručnih osoba za održiv razvoj destinacije. Iako nacionalni parkovi i parkovi prirode uglavnom imaju zaposleno vodstvo stručno za održiv razvoj, u turističkim zajednicama te gradskim i općinskim uredima to najčešće nije tako. Kvalitetna izobrazba i osvještavanje lokalne i regionalne zajednice relevantnim stručno-znanstvenim informacijama jedino je moguća onda kada vodstvo i vlasti znaju puno više od laičkih znanja prikupljenim putem medija. Trenutni model kontrola i raspodjele odgovornosti još je uvijek nedefiniran, stoga neučinkovitost ovakvog upravljanja može biti velika prijetnja za razvoj turističke destinacije.

Stoga je vrlo bitna komunikacija i koordinacija među svim uključenim dionicima i destinacijskim menadžment organizacijama unutar destinacije. Dok je tijekom faze spoznaje najbitnija komunikacija između turističkih zajednica i lokalnog stanovništva te vlasti, u fazi programa djelovanja bitna je izvrsna koordinacija svih aktivnosti između gradskih i općinskih vlasti, komunalnih poduzeća naspram turističkih zajednica. Nakon dobre organizacije u prve dvije faze, treća faza provođenja akcija postaje takozvani test svim dionicima uključenima u razvoj neke destinacije. Ukoliko se uspostave pravila odgovornosti i nađe zajednički interes svih velika je vjerojatnost da će međusektorska suradnja o uključenosti u održivost biti i više nego uspješna. Trenutno su za konkretnije probleme održivosti destinacija odgovorni gradovi, općine i komunalna poduzeća koja imaju nedostatnu ili nepostojeću komunikaciju s turističkim zajednicama. Također, dok je u nekim destinacijama nadležno komunalno poduzeće za sanaciju svih ekoloških problema, gradovi i općine ne preuzimaju odgovornost za sve izazove vezane uz ekonomsku i socijalnu komponentu. Neusklađenost glavnih odgovornih tijela svake destinacije o održivosti zato dovodi do toga da se uključivanje u održivost smatra gubitkom vremena i financijskih sredstava, a time i ostaje samo ideja bez konkretnih aktivnosti.

Literatura

- Benson, J. F., Roe, M. H. (ur.) (2007). *Landscape and Sustainability*. London: Routledge.
- Blancas, F. J., Caballero, R., Gonzalez, M., Lozano-Oyola, M., Perez, F. (2010). Goal programming synthetic indicators: an application for sustainable tourism in Andalusian coastal counties. *Ecological Economics*, 69 (11), 2158–2172.
- Böhringer, C., Jochem, P. (2007): Measuring the Immeasurable: A Survey of Sustainability Indices, *Ecological Economics* 63, 1-8.
- Cabello, J. M., Navarro, E., Prieto, F., Rodríguez, B., Ruiz, F. (2014). Multicriteria development of synthetic indicators of the environmental profile of the Spanish regions. *Ecological Indicators*, 39, 10–23.
- Carić, H., Jakelić, M. (2018). Informirano upravljanje posjećivanjem u zaštićenim područjima. *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*, 26 (1 (55)), 146-155.
- Carić, H., Marković, I. (2011). Integralno planiranje u turizmu kao temelj održivog razvoja. U: Ćorak, S. (ur.) *Izazovi upravljanja turizmom* (123-138). Zagreb: Institut za turizam.
- Castellani, V., Sala, S. (2010). Sustainable performance index for tourism policy development. *Tourism Management*, 31 (6), 871–880.
- Cooper, C., Hall, C. M. (2008). *Contemporary Tourism: An International Approach*. Butterworth-Heinemann. London: Elsevier.
- CROSTO (2020). *Hrvatski opservatorij održivog razvoja turizma: misija i ciljevi*. Dostupno na: www.crosto.hr. Pristupljeno 15. travnja 2020.
- Drljača, M. (2012). Koncept održivog razvoja i sustav upravljanja. *Međunarodni skup Nedjelja kvaliteta, Kvalitet i Izvršnost*, 1 (1-2), FQCE – Fondacija za kulturu kvaliteta i izvršnost, 1-15.
- EC - European Commission (2016). *European Tourism Indicators System. ETIS toolkit for sustainable destination management*. Dostupno na: http://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/offer/sustainable/indicators_en. Pristupljeno 15. travnja 2020.
- Hitrec, T. (2002). Održivi turizam i okoliš u žiži interesa Vijeća Europe. *Turizam*, 457.-459.
- Hristov, D., Ramkissoon, H. (2016). Leadership in Destination Management Organizations. *Annals of Tourism Research*, 61, 213-267.
- Klanjšček, J., Geček, S., Marn, N., Legović, T., Klanjšček, T. (2018). Predicting perceived level of disturbance of visitors due to crowding in protected areas. *PLoS one*, 13 (6), e0197952.
- Kožić, I., Mikulić, J. (2011). Mogućnosti uspostave sustava pokazatelja za ocjenu i praćenje održivosti turizma u Hrvatskoj. *Privredna kretanja i ekonomska politika*, 21, 57-81.
- Kožić, I., Mikulić, J. (2014). Measuring tourism sustainability – an empirical comparison of different weighting procedures used in modelling composite indicators. *Tourism economics*, 20 (2), 429-439.
- Kožić, I.; Mikulić, J. (2013). Using an indicator system for evaluating tourism sustainability in Croatia. *Turističko poslovanje - naučno-stručni časopis Visoke turističke škole Strukovnih studija u Beogradu*, 12, 39-50.
- Lacitignola, D., Petrosillo, I., Cataldi, M., Zurlini, G. (2007). Modelling socioecological tourism-based systems for sustainability. *Ecological Modelling*, 206 (1), 191–204.
- Matešić, M. (2009). Principi održivog razvoja u strateškim dokumentima Republike Hrvatske. *Socijalna Ekologija*, 18 (3-4), 323-339.
- Mihalić, T. (2016). Sustainable-responsible tourism discourse – Towards ‘responsustainable’ tourism. *Journal of Cleaner Production*, 111, 461-470.
- Mikulić, J., Kožić, I., Krešić, D. (2015). Weighting indicators of tourism sustainability: A critical note. *Ecological Indicators*, 48, 312-314.
- Mrđa, A. (2015). *Method for Determining Tourism Carrying Capacity in Spatial Planning* (doktorska disertacija). Zagreb: Arhitektonski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.
- Negrusa, A. L., Lupu, N., Coros, M. M., Moca, C. M. (2017). Destination Management Organization's (DMO'S) Roles, Structures and Performance – comparative analysis. *The Role of Management in the Economic Paradigmo f the 21st Century*, 72-81.
- Petrić, L. (2011). *Upravljanje turističkom destinacijom*. Split: Ekonomski fakultet.
- Poljanec-Borić, S., Wertag, A., Carić, H. (2018). Percepcija ekosistemskih usluga u institucijama javnog zdravstva, turizma i zaštite okoliša u Hrvatskoj. *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja*, 56 (2 (211)), 119-136.
- Pulido, J. I., Sánchez, M. (2009). Measuring tourism sustainability: proposal of a composite index. *Tourism Economics*, 15 (2), 277–296.

- Sabor.hr (2019). *Konačni prijedlog zakona o turističkim zajednicama i promicanju hrvatskog turizma 2019* [online]. Dostupno na: <https://sabor.hr/hr/konacni-prijedlog-zakona-o-turistickim-zajednicama-i-promicanju-hrvatskog-turizma-drugocitanje-pz>. Pristupljeno 15. rujna 2019.
- Tsaor, S. H., Lin, Y. C., Lin, J. H. (2006). Evaluating ecotourism sustainability from the integrated perspective of resource, community and tourism. *Tourism Management*, 27 (4), 640-653.
- UN (2019). *The Sustainable Development Goals Report 2019*. New York: United Nations Publications.
- UNWTO (2004). *Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations A Guidebook*. Madrid: World Tourism Organization.
- Vidučić, V. (2007). Održivi razvoj otočnog turizma Republike Hrvatske. *Naše more*, 54 (1-2). 42-48.
- WCED - World Commission on Environment and Development (1987). *Our Common Future*. Oxford: Oxford University Press.
- Wray, M., Dredge, D., Cox, C., Hollick, Buultjens, M., Pearlman, D., Lee, M., Lacroix, C. (2010). *Sustainable Regional Tourism Destinations. Best Practice for Management, Development and Marketing*. Queensland: CRS for Sustainable Tourism.
- Žuvela, I. (1996). Ekološki aspekti održivog razvoja jadranskog turizma. *Pomorski zbornik*, 1, 87-109.

Sara Melkić

.....

Sara Melkić is Expert Associate in Science at the Institute for Tourism, Zagreb. She graduated at the Faculty of Economics and Business, University of Zagreb. She was an active demonstrator assistant at the Department of Tourism and the Department of Organization and Management. She has participated in Erasmus+ mobility programs, competitions and 4 associations. She has attended an international tourism program of special education - the International Tourism & Hospitality Academy at Sea (ITHAS) with a topic “Sustainable development of tourism destinations”. Therefore sustainable tourism is one of her field of interests.

Izidora Marković Vukadin

.....

Izidora Marković Vukadin is employed at Institute for tourism in Zagreb as science associate and she is lecturing on VERN University and Edward Bernays University. As an expert in sustainable tourism she participated in number of European projects concerning spatial development of tourism. She has vast experience in development of indicators of sustainable tourism for the needs of Croatian sustainable tourism observatory. She has published 4 chapters in scientific books, 12 papers in scientific journals and proceedings and participated on more than 10 international conferences.

Lucija Roknić

.....

Lucija Roknić is a student at the Faculty of Economics and Business at the University of Zagreb. Currently, she is completing her Master’s degree in Tourism. As part of her student practice, Lucija is conducting research on destination sustainability in the Republic of Croatia. Her academic interests are in the field of sustainable destination management and indicators of sustainable tourism.